

iza podneva

miroslav jozić

U kamenju i skvrčenim grančicama bagremova što nisu stigle da dorastu i očvrstu, u opreznom gaženju jutara po crnim tufnava vrana, soplepljenim sa zaleđenom pokoricom plitkog snega, u njihovim otrcanim repovima što izdignuto vire iz staklaste zaledevine, i svedoče, ako svedočenje može da posluži za nauku i opomenu, o suludom nekom vremenu što je nenadno zalutalo u dojučerašnju pitominu, u svemu što se okom da dogledati i jezikom osloviti, pucketa mraz. Studen je zahvatila sve i u sve se uvukla, pa steže i krši i gledanje i glas. Niti se okom išta vidi, niti se glasom što god imenuje. Mraz i vetar su pojeli sve što je prijatno za gledanje i lepo za reč. Ponegde samo jekne čuk, ili se iznemoglim pijukom okaže kos, pomalo inadžijski, a pomalo nagonski da beslovesna živuljka proveri svoje ubogo postojanje i da se priseti glasa koji sve više nestaje ujedan mrazom i glađu.

Osim smušenih i tupih padova ptičijih telesa u zaleđeni sneg, i većito radosnih zevova vetra što u skoro tačnim vremenskim razmacima kuljnu na selo i lupe ga svojim oštrim, stoglavim rezovima, sve je ostalo dubok i ravan muk.

Ljudima se čini da noću, odnekud, klizi i razliva se kajanje, mršti pomračinu, sipa i rasteruje san, i razvaljuje ograde po kojima su se od rođenja, od prvog belog captanja, razlikovali i delili među sobom. Osećaju ga kao beli strmoglav kolac, koji se pobada usred mozga, ili se zlikovački halava a lo-povski tiho zavlači u sat što se smestio pod levom sisom, pa tu - u toplom mraku ljudske krvi - čeka neki svoj danak i narogušeno zateže krckanje straha što se raspodelio u svaki delić tela i svesti.

A strah je i u nozi i u ruci, u tankoj stabiljičici kose što miriše po senu i štali, u brku naježenom ispod nosa, u prstu što se nesmotreno ponudio čekancu; u svemu, pa i u dugmetu otpalom kad se džak digao na rame. A niko ne zna šta je toliko strah u ljudskom srcu zametnulo, jer niko ne može da se seti svakog kamena koji je noga u hodu čušnula, i koji je ludi. Ljudi se pitaju šta se to na čoveka uskopistilo: sugreb, kletva, vradžbine, neki đavolji namet? Hteli bi da mrze, jer im se čini najlakše, ali ne znaju koga i šta da mrze.

Misli im vrludaju po pamtilu i, svaka za sebe, ali i sve zajedno, traže žlicu tolikom strahu, koja je, znaju to, daleka, mnogo dalja od nedodije u kojoj umiru ptice napolju. Namere se prvo na zaborav i na ono što se nekad zaboravom odagnalo, a onda čepknu po sitnom i krupnom što se ikada počinilo, pa pogledaju u krivudav stroj dana iza svojih leđa. Ali misao im samo lizne po prošlom, malo ga uzne-miri, pa slaba - slabija nego što je krenula - klone i prazno mlataru po mraku, a odotud se samo izduži gola linija mutavosti: prošlost je nema, i ona nema šta da kaže, čak i onom čija je.

A svima na jeziku, na samom njegovom vrhu stoji ispaštanju, reč teška i kada se misli, pa je zato svi stežu uz nepce. Niko neće prvi da je krikne: boji se da ne uplaši druge, a u stvari, uplašiće sebe. O ispuštanju znaju da je nesmotreno i bezobzirno, nesmotrenije od greha a bezobzirnije od misli na njega, pa je svako počeo da veruje u nekakvu svoju krivnju, u neki davnašnji, zaboravljeni i nesmotreni greh.

A tajanstvena i suluda igra straha, mraza i ne-čeg opasnog a neznanog i dalje se zameće nad ljudskim glavama, a one se upinju da odmale trpnji i strahu koji sve više bujaju i prate, pa neumitnim zakonima prirode tek sada iznalaze oslonce i korene, i nekako počinju da shvataju kako bez tih zakona ni kamen ne bi bio samo kamen, već nešto drugo, list, mesec, jabuka. I za tren im postaje lakše jer se oku-raže u nadi koja im u mozgove utne verovanje da i taj belutak bez glasa i pokreta, što traje iz ko zna kakvih razloga, u sebi ima neku svoju trpnju. Na um im dođe žiška nada i donese veru u jedno novo gledanje na svet i na poimanje stvari, jer im tek tada postaje jasno da taj kamen ne odoleva menama vremena zato što se u njemu zgusnulo i skamenilo trpljenje, već zato što se u njemu, misle, zgusnula nada o nekom boljem vremenu koje treba da dođe, i u koje i oni, sada, počinju verovati.

U tom nadanju da će sutra biti bolje i da će se putevi tog strmoglava, što se odnekud okazuje i preti, nekako izmešati i zamrsiti pa nestati u nečemu, nije važno u čemu i kako, u toj sve tamnijoj iskri u očima i mozgu, ali ipak iskri, ljudi pokušavaju da nađu odgovor na pitanje: dokle će mraz i umiranja ptica da trajaju?

Jer u tom ptičjem umiranju i stradanju oni vide početak svog stradanja i umiranja, a od toga se plaše. Szadani su tako da se uvek boje smrti. Pa kad gladna i promrzla čavka lupi istupljenim kljunom o prozor i sa pijukom se susulja pod streju, oni se uvuku dublje u svoju strepnju i očima bridnu na ikone što čute nad nemim mucanjem kandila, otkuhnu gučku straha iz grudi i pogledaju u decu što se učutala u igri i sitnim godinama, pa počnu da teraju inat i sebi i nečem teškom i zlokobnom što je navallilo kao nedodija pa tamani ptice i travke i drveće, i sve što mrda i što ne mrda, sve što im je oko ikad videlo i ruka pipnula. I taj im inat ponovo donese jeku sećanja a davnašnji koraci i događaji počnu da se zbiraju u njihovoj svesti, i da se raspoređuju na zle i dobre. Ali račun im u ljutnji zapinje, meša se, zastaje, pa se vraća na početak. Jer uvek im dođe i ispadne u računici da nisu ni krivi ni dužni, da je manje zla koja su počinili od dobra koja žele da čine, a inat im nalaže da sebe svrstaju u najokrutnije, u najgore, u krivce za toliku ptičju smrt napolju, koja im, u to su sigurni, najavljuje neki veliki i nesvakidašnji belaj.

Žene zastaju i olabave bradom čvor marame što se zgrudnulo na grkljanu, pa pobegnu u jednolični zvrj vretena i mekanje protinjanje konca između palca i kažiprsta, pa čute, i one pune straha i slutnje. Ponekad šmrkne kletvu, ali se od nje i sama uplaši više nego od groma, prekrete se, kradom, da niko ne vidi, i od sebe bi to skrila, i ispod oka - tako je navikli - pogleda u muža ili u odrasle i ojačale sinove, tražeći utehu i šačicu ohrabrenja, kad je spas, sve to znaju, dalek i nepojaman. A muškarcu se učutali, namršteni i daleki, tuđi, zatrpani škrugutanjem nemoći iz koje se kao kopile rada bes. Zatrovani jezom što raste onoliko koliko nemoć slabi, vešaju se čvornovitim rukama za kosu, raspolučuju sobu od čoška do čoška, a žene se još više zgrbe nad sobom i svojim radovima da ne vide muški bes, i da ne okažu muževima kako vide njihov nemoć.

Više niko u toj ledenoj čamotinji što se natuštila i zinula kao ala, ne misli spas samo za sebe; nego za majku, dete, za oca ostarelog što se presamitio preko svoje muke i mislima grli slavu, ali samo mislima, glasom i molitvom u ovolikom strahu neće nikad, pa taman da je sudnji čas, takvi su očevi - sinovi uvek po nešto od njih naslede. I niko ne plače. Osim po koje dete, ali to je samo dokaz da još nije počelo, jer u velikim nesrećama i deca čute. Dok plaču i zanovetaju dotle je i sigurnost još kako-tako cela, kad se učute - učutalo je sve.

U jedno su sigurni: svi su u jednom, istom, sa najobičnim ljudim srcima pohvatanim i istoj mreži, koja nije ni čelična ni nevidljiva, ali je jača i neproboljiva od svega na svetu. Pa gledaju da nekako računaju i dugove, jedan drugome, smanje i ublaže makar ako ne mogu da ih izbrišu. Ljudi su - sinulo im je.

I sinulo im je, bez zlobe i bez ljutnje, da iza smrknute i zborane kože čela stoji tvrda i, priča se, bela kost. Iza nje ima nešto što ljude deli jedne od drugih i od još po nečeg; nije važno koliko, ali ih deli. Pa zašto onda, misle, sve da se pamti? Da li je u pamćenju i zaboravljanju, i u njihovoj brzini i snazi, glavna i prava razlika između ljudi, i između čoveka i psa, recimo? Zašto da se po nešto i ne zaboravi, kad će se i tako sve zaboraviti, jednom, kad ta belina iza čela ne bude više bela nego siva i

suva kočanja, šuplja i trula od crva i vlage; zato, dok se još može, treba zaboraviti i oprostiti dugove i neplaćene račune. Trebalo bi se svrstati nekako sa svakim, i boljim i gorim, iz sebe otkinuti sve što se mrzi i što se mrzilo, sve što nije bilo po volji i po htenju. A opet, sve bi trebalo rasporediti tako da se ne zakine ni sebi ni drugima, već da dotekne i tamo i tamo. Ali ne po naravi nego po srcu što se slepo lomata po mraku i mokriini grudni, i neumorno cakće i meri vreme i vek. Sinulo im je da po dobrom i čuvenom, po lepom i ljudskom ostanu u sećanjima, ako neko ostane da se seća, po tome da budu taj i taj, i neko i nešto. Takav trag za sobom da ostave. A onda im kolebanje pomrsi i pomete namere i želje: »Celog veka smo bili jedno, bili zlo, kako preko noći da budemo drugo? Kako!?!«

Ali vrane i dalje udaraju u mrazom zapušena okca prozora, vetar se zavlači u odžake i otvara športska vrtanca kroz koja kuljne redak pepeo i ljutnjikav dim. Kosovi i vrapci kvrcaju u daske pod strejama. Niz liticu vetra stropštavaju se čavke i mrtvim grudima ljuskaju o pragove pred kućnim vratima. I ko zna koliko ih je tako preko noći nestalo iz sveta živih stvorenja, jednako kao opomene. Vetar se stušiti najednom, pa odcijučuje dalje. A ljudi znaju da će se opet, i opet, vratiti. I te njegove mene služe nekoj opomeni.

»I dosad su čume bile, al' nisu sve odreda, neće valjda ni ova«, svako se za sebe teši i misli na velika stradanja i nesreće koje su preko glave preturili, a opet se ostalo na zemljinom licu. Iz inata ili iz moranja, svejedno, ali biće da je i zbog jednog i zbog drugog.

- Kako će crni Žika da pretera svadbu po ovakvom kijametu - provalja preko smežuranih usnica starica u čošku kod šporeta. Pitala je više za sebe, tek tako, uzgred, da koliko-toliko zadavi moru što se zgušnjava i pritiska. Nije ni slutila, nije se ni setila da će je neko čuti.

- Onako kako mora - čuje se stisnuto i ispod brkova, sa tronošca, i opet uzgred, a sa teškom gučkom toga »mora« u srcu. Uvek se ponešto mora, i to je nekakav zakon.

I tako biva iz dana u dan, iz noći u noć. Mraz navaljuje kao pobesneno pseto, i ptice umiru pred vratima i pod prozorima. A onda se jednog dana, bila je nedelja, selom razleže jauk, tanak i oštar, ženski, što likom podseća na jezicu, a nevidljivim telom na pretanju. »Počelo je«, zvrknu po mozgovima.

Nešto iza podneva, kada je svadbena povorka Žikinog sina prošla, kroz na brzini i nevešto zimzelenom okičenu kapiju i kola sa mladencima stala ispred samih kućnih vrata, a mlada uzela sito da ga sa orasima, hlebom i žitom, baci na krov, mladoženja je iskočio iz kola i krenuo ka bunaru. Mati mu je tada vrisnula, i od tog vrslika celo selo se zbilo i zgurilo u naježenu, tvrdu grudvu.

Stradanje je počela da traje i sve do danas da živi priča o mladoženji, Žikinom sinu, koji je na svadbi »crk'o na bunaru«.

Pričalo se da su još onog dana kada se Žiki rodilo dete, kod njega zanoćila dva namernika, i da su u trenutku kada je dete zakmečalo čuli dva ženska glasa kako se oko nečeg prepiru:

- Odmah - zazvečalo je kroz noć.
- Ne - rekao je drugi glas.
- Rečeno je tako - bio je uporan prvi.
- Ne - ponovio je drugi glas hladno.
- Može li jednom bez tvoje okrutnosti - pitao je jedan od njih.
- Ne može.
- Nego?
- Ima da bude na svadbu. U bunaru!

Dva namernika su se pogledala i nastavila da cvokoču do jutra. Bilo je nešto iza Božića. Sneg se već slegao i mraz je bio neznanat, tek toliki da ne bude bez njega.

Ujutro, oprašćajući se od domaćina, dva namernika ništa ne rekoše o onome što su čuli protekle noći, već se samo zahvališe i rekoše da će doći na svadbu kad se mali bude ženio. Žika, srećan zbog naslednika, obeća da će ih pozvati, ali zaboravi da ih pita odakle su i kako da ih nađe.

Ali na dan svadbe ona dvojica se pojavili. Nezvan i zaboravljeni. Motali su se od štale do obora, od senjaka do šupe, uvek u nekom poslu. A kada su svatovi otišli po mladu, i kada je kod kuće ostalo malo ljudi, poslušnika, kojima su bile ruke pune posla a glave nabrekle od kuvane rakijštine, ona dvojica skidoše santrač sa bunara, i njegovu crno ždrelo zatvoriše debelim, cerovim talpama koje su našli na tavanu. Nestali su u gluvoj i opakoj hladnoći, verujući da su se odužili za provedenu noć na Žikinom ognjištu.

Posle je jauk zaparao selom.